

Designing a Self-Assessment System Based on the Sermon of Hammam and Analysing the Interrelations Between Its Various Sections

Mohammad Khodabakhshi^{1*}, Maryam Anvaripoor², Marzieh Mohases³

¹ Department of Applied and Industrial Mathematics, Faculty of Science Mathematical, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

² Master student of Applied and Industrial Mathematics, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

³ Department of Islamic Studies, Faculty of Theology and Religions, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

* Corresponding author email address: maryam.ap2016@gmail.com

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Khodabakhshi, M., Anvaripoor, M., & Mohases, M. (2025). Designing a Self-Assessment System Based on the Sermon of Hammam and Analysing the Interrelations Between Its Various Sections. *Decision Science and Intelligent Systems*. 2(1), 1-20.

© 2025 the authors. Published by KMAN Publication Inc. (KMANPUB), Ontario, Canada. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

This article presents and designs a confidential self-assessment system based on the "Sermon of Hammam" (Khutbah al-Hammām), aimed at measuring individuals' alignment with the characteristics of the God-conscious (muttaqin) as described in the sermon. The system utilizes a comprehensive questionnaire composed of statements focused on moral, spiritual, and behavioral traits, allowing users to evaluate themselves based on religious and faith-based criteria. Users rate themselves on statements related to behaviors such as honesty, humility, avoidance of extravagance, and night worship using a scale from 1 (never) to 5 (always). The system's methodology consists of three main stages, the first one is data collection and assessment. A questionnaire made up of specific statements—such as avoiding excess and speaking kindly—is developed, and participants provide quantitative responses. Each person's score is calculated by summing the points from the questionnaire items. The second one is results analysis. Each individual's total score is compared against the maximum possible score (200), and the percentage of alignment with the sermon's standards is calculated. The results are presented to the user as a natural number between 0 and 100. The lowest-scoring behaviors or traits—those needing improvement—are highlighted and accompanied by related sayings from different resources to encourage reflection and provide guidance. The third one is providing improvement suggestions. If low scores are identified, suggestions for improvement or deeper reflection on the mentioned traits are offered to the user. This process supports the enhancement of users' moral and spiritual excellence. Finally, by collecting responses and calculating the correlation coefficient, the strongest relationship was found between questions related to worship and those related to piety. This project is developed with the aim of encouraging individuals to improve their spiritual traits and offers practical methods for personal development. It can serve as a valuable tool for the community.

Keywords: Self-assessment, Sermon of Hammam, Website

Extended Abstract

Introduction

The Khutbah al-Muttaqin, also known as the Sermon of Hammam, is one of the most well-known sermons in Nahj al-Balagha on the topics of ethics and piety. Imam Ali (peace be upon him) delivered this sermon at the request of one of his companions named Hammam. Upon hearing the sermon, Hammam was so deeply moved that he lost consciousness and passed away on the spot.

In the Sermon of the God-Conscious, the personal, social, and devotional behaviors of the muttaqin (the pious) are described. Among these qualities are trustworthiness, suppression of anger, forbearance, and humility in worship.

Over the years, various sources have compiled and presented these traits in different forms, and many people are familiar with the sermon. However, the output of a self-assessment system based on this sermon could be more impactful and memorable for individuals.

We have designed a forty-question questionnaire based on the forty traits mentioned in the Sermon of the God-Conscious. Each question is answered on a scale from 1 (very little) to 5 (very much). After completing the questionnaire, users can view the percentage similarity between their answers and the traits described in the sermon, along with recommendations based on their responses.

Additionally, a chart displaying the user's average scores across different categories of questions is available for further insight.

Methods and Materials

In this project, the Likert scale was used to design the questionnaire, and the Pearson correlation test was employed to examine the relationships between the questions.

Findings

The results confirm a strong correlation among the questions related to piety and God-consciousness, control of gaze, speech, behavior, and avoidance of the forbidden. Furthermore, they indicate a strong connection between this question and question related to relationship with God and acts of worship, including prayer, Qur'an recitation, supplication, and night worship, highlighting the link between worship and piety.

A significant correlation was also found between seeking closeness to the Qur'an and steadfastness in following the path of religion, which may explain why this sermon places such emphasis on intimacy with the Qur'an.

Furthermore, the finding that others remain safe from a person's harmful behavior, was strongly associated with traits mentioned earlier.

The strong correlation between patience in acquiring knowledge and eagerness for learning also confirms the interdependence of these two qualities.

Conclusion

Designing questionnaires based on religious teachings can offer a fresh perspective on those teachings. In this project, one of the main challenges was formulating questions that effectively bridge the gap between the concepts of the sermon and real-world experiences. Another challenge was developing meaningful categories for the questions that would feel tangible and relatable to users.

Overcoming these obstacles led to a new perspective on the Sermon of the God-Conscious, which is hoped to have a positive impact on users. Additionally, breaking a large task into smaller, manageable

steps is always helpful in moving toward a goal. This questionnaire emphasizes that principle by highlighting the four areas in which the user scored lowest, drawing attention to smaller, actionable steps toward self-improvement.

Finally, the provided categories offer users a comprehensive overview of their spiritual and ethical status across all the themes addressed in the sermon.

طراحی سیستم خودارزیابی بر اساس خطبه متقین و بررسی ارتباط بین بخش های مختلف خطبه

محمد خدابخشی^{1*}، مریم انوری پور²، مرضیه محمص³

۱. گروه ریاضیات کاربردی و صنعتی، دانشکده علوم ریاضی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد ریاضی کاربردی و صنعتی دانشگاه شهید بهشتی تهران، ایران

۳. گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات و ادیان، دانشگاه شهیدبهشتی تهران، ایران

*ایمیل نویسنده مسئول: maryam.ap2016@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی/اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

خدابخشی، محمد، انوری پور، مریم، و محمص، مرضیه. (۱۴۰۴). طراحی سیستم خودارزیابی بر اساس خطبه متقین و بررسی ارتباط بین بخش های مختلف خطبه. علم تصمیم گیری و سیستم های هوشمند، ۲(۱)، ۱-۲۰.

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

این مقاله به معرفی و طراحی یک سیستم خودارزیابی محرمانه بر اساس خطبه همام می پردازد که هدف آن سنجش میزان تطابق افراد با ویژگی های متقین ذکر شده در این خطبه است. سیستم مذکور از یک پرسشنامه جامع بهره می برد که شامل جملاتی است که بر ویژگی های اخلاقی، روحی و رفتاری متمرکز می باشد و به کاربران اجازه می دهد تا خود را بر اساس معیارهای ایمانی و دینی ارزیابی کنند. کاربران امتیازات خود را بر اساس مقیاس ۱ (هیچوقت) تا ۵ (همیشه) به جمله های مرتبط با رفتارهای نظیر صداقت، تواضع، پرهیز از اسراف، و عبادت شبانه اختصاص می دهند. روش شناسی سیستم شامل سه مرحله اصلی است. مرحله اول جمع آوری داده ها و ارزیابی می باشد. پرسشنامه ای متشکل از عبارات مشخص، نظیر پرهیز از افراط و نیکی در سخن گفتن، توسعه یافته و افراد پاسخ های خود را به صورت کمی ارائه می دهند. امتیازات افراد با جمع بندی نمرات سوالات محاسبه می شود. مرحله دوم تحلیل نتایج است که در آن نمرات کلی هر فرد با حداکثر نمره ممکن (۲۰۰) مقایسه شده و درصد تطابق کاربر با معیارهای خطبه محاسبه می شود. نتایج به صورت یک عدد طبیعی بین ۰ تا ۱۰۰ به کاربر ارائه می شود و کمترین نمرات در رفتارها و ویژگی هایی که نیاز به بهبود دارند به همراه احادیثی از منابع مختلف برای راهنمایی و تأمل بیشتر ارائه می گردد. مرحله سوم ارائه پیشنهادات بهبود می باشد. در صورت وجود نمرات پایین، پیشنهاداتی برای بهبود یا تأمل در صفات مذکور به کاربر داده می شود. این فرآیند امکان تقویت افتخارات اخلاقی و معنوی کاربران را فراهم می آورد. در پایان نیز به کمک جمع آوری پاسخ برای پرسشنامه و محاسبه ضریب همبستگی، بیشترین ارتباط بین پرسش های مربوط به عبادت و پرسش های مربوط به پرهیز کاری پیدا شد. این پروژه با هدف تشویق افراد به بهبود صفات معنوی و ارائه روش های عملی برای ارتقاء شخصیتی تدوین شده است و می تواند به عنوان یک ابزار مفید برای جامعه به کار گرفته شود.

کلیدواژگان: خودارزیابی، خطبه متقین، خطبه همام، سایت

مقدمه

طراحی پرسشنامه‌ای با هدف سنجش میزان اعتقادات دینی که دارای روایی^۱ و پایایی^۲ باشد در میان پژوهشگران پیشینه دارد، (محبوبی، ۱۳۹۴) اما هدف در این پژوهش ساخت پرسشنامه‌ای است که میزان انطباق افراد با خطبه متقین یا خطبه همّام (از خطبه‌های مشهور نهج‌البلاغه در زمینه اخلاق و تقوا است) را بسنجد و این یعنی پرسش‌ها مستقیماً از یک منبع دینی استخراج می‌شوند. در این خطبه رفتارهای فردی، اجتماعی و عبادی متقین بیان شده است. امام علی(ع) این خطبه را به درخواست یکی از یارانش به نام همّام ایراد کرد. از جمله این صفات می‌توان به امانت‌داری، کَظْمِ غَيْظٍ، حِلْم و خشوع در عبادت اشاره کرد. ما بر اساس چهل ویژگی بیان شده در خطبه متقین پرسشنامه‌ای چهار سوالی طراحی کرده‌ایم که پاسخ هر سوال گزینه‌ای بین ۱ (خیلی کم) تا ۵ (خیلی زیاد) است. پس از تکمیل پرسشنامه کاربر می‌تواند درصد تشابه پاسخ‌های خود را با موارد ذکر شده در خطبه متقین مشاهده کند و توصیه‌هایی بر مبنای آن‌ها دریافت کند. همچنین با استفاده از محاسبه ضریب همبستگی بین پرسش‌ها تلاش می‌کنیم پرسش‌هایی که بیشترین ارتباط را با یکدیگر داشته‌اند پیدا کنیم.

روش شناسی پژوهش

در این پروژه از طیف لیکرت^۳ برای طراحی پرسشنامه و آزمون همبستگی پیرسون^۴ برای بررسی ارتباط بین پرسش‌ها استفاده شده است. برای ساخت پرسشنامه ابتدا معیارهای مطرح شده در خطبه را استخراج کردیم و نظیر هر معیار یک پرسش قرار دادیم. پاسخ هر سوال عددی بین ۱ تا ۵ است که ۵ به معنی بیشترین انطباق است. معیارها و پرسش‌ها در پیوست قابل مشاهده هستند. برای ارزیابی، نمرات سوالات که عددی بین ۱ تا ۵ هستند با هم جمع می‌شوند. با توجه به نحوه ساخت پرسش‌ها، برای تمامی سوالات نمره مطلوب ۵ است. بنابراین نمره کامل: $40 \times 5 = 200$ محسوب می‌شود. به کمک این عدد و نمره کسب شده توسط کاربر که همان جمع نمرات کسب شده در همه سوالات توسط او می‌باشد، یک درصد تطابق به دست می‌آوریم که بر اساس فرمول زیر محاسبه می‌شود.

$$\text{درصد تطابق با خطبه متقین} = \frac{\text{نمره کسب شده توسط کاربر}}{200} \times 100$$

در نهایت خروجی گرد شده و یک عدد طبیعی بین ۰ تا ۱۰۰ خواهد بود.

خروجی فرایند ارزیابی تا اینجای کار یک درصد تطابق با ویژگی‌های ذکر شده در خطبه متقین می‌باشد. این درصد به تنهایی مشخص نمی‌کند که کاربر در چه سوالاتی نمره کمتری گرفته. برای حل این موضوع دو خروجی دیگر نیز به کاربر نمایش می‌دهیم. مورد اول نمایش چهار تا هشت سوالی هستند که شخص در آن‌ها کمترین نمره را دریافت کرده. از آنجایی که فرد در طول پاسخ دادن به پرسشنامه سوالات را دیده، در این مرحله به او بخشی از خطبه متقین که معیار مربوطه از آن استخراج شده را به علاوه برخی احادیث مربوطه جمع آوری شده از منابع مختلف نمایش می‌دهیم. این توصیه‌ها برای هر سوال در بخش پیوست‌ها قابل مشاهده هستند.

برای خلاصه سازی همه نتایج یک دسته بندی روی پرسش‌ها انجام می‌دهیم. این دسته بندی با توجه به ماهیت سوالات و ارتباطشان با مفاهیم معنوی، اخلاقی، رفتاری و نگرش‌های فردی بوده و سوالات را به شش دسته تقسیم می‌کند که در پیوست قابل مشاهده است. هدف از این بخش صرفاً این است که کاربر بتواند عملکرد خود را در دسته‌های مختلف مقایسه کند و بیان روابط بین پرسش‌ها آسان تر شود. برای

¹ Validity

² Reliability

³ Likert scale

⁴ Pearson correlation test

این کار میانگین نمره کسب شده توسط کاربر در دسته را محاسبه می‌کنیم. این دسته‌بندی بر اساس موضوع اصلی و کلیدی هر سوال صورت گرفته است. برخی سوالات ممکن است با بیش از یک گروه نیز مرتبط باشند، اما تلاش شده است تا در مناسب‌ترین گروه قرار گیرند. پس از طراحی پرسشنامه برای قرار دادن آن در دسترس عموم آن را در قالب یک وبسایت درآوردیم. سایت دارای یک صفحه ابتدایی است که در آن توضیحاتی در رابطه با خطبه همام مشاهده می‌شود و با فشردن دکمه شروع ارزیابی به صفحه سوالات منتقل می‌شویم. در هر صفحه ۴ سوال نمایش داده می‌شود و پس از تکمیل پرسشنامه در صفحه نهایی درصد تشابه کسب شده، توصیه‌های مرتبط با سوالاتی که کاربر در آن‌ها نمره کمتری گرفته و همچنین نموداری که میانگین نمرات کسب شده در هر دسته از سوالات را نشان می‌دهد، نمایش داده می‌شوند.

شکل ۱

نمایی از صفحه پرسشنامه

شکل ۲

نمونه توصیه‌ها و نمودار

یافته‌ها

به کمک ۴۳ پاسخ جمع آوری شده از پرسشنامه با هدف یافتن شباهت پرسش‌ها، بیشترین ارتباط بین این پرسش‌ها پیدا شد:

جدول ۱

پرسش‌هایی که بیشترین ارتباط را داشتند

پرسش اول	پرسش دوم	ضریب همبستگی
مردم از شر من در امان هستند.	به رکوع و سجود نماز علاقه‌مند هستم.	۰.۸۳۳
دعا میکنم به عذاب گرفتار نشوم.	همواره دنبال مال حلال هستم.	۰.۸۲۸
به رکوع و سجود نماز علاقه‌مند هستم.	تلاش می‌کنم نیکوکار و خودنگه‌دار باشم.	۰.۸۰۹
در راه رفتن جلوی مردم دچار تکبر و غرور نمی‌شوم.	همواره دنبال مال حلال هستم.	۰.۷۸۸
عفت و پاکدامنی را رعایت می‌کنم.	دعا میکنم به عذاب گرفتار نشوم.	۰.۷۸۸
مردم از شر من در امان هستند.	تلاش می‌کنم نیکوکار و خودنگه‌دار باشم.	۰.۷۸۶
در راه رفتن جلوی مردم دچار تکبر و غرور نمی‌شوم.	از حرص و طمع دوری میکنم.	۰.۷۶۷
مردم از شر من در امان هستند.	همواره دنبال مال حلال هستم.	۰.۷۶۴
به رکوع و سجود نماز علاقه‌مند هستم.	همواره دنبال مال حلال هستم.	۰.۷۶۴
مردم از شر من در امان هستند.	حتی در شرایط تنگدستی هم آراستگی را حفظ میکنم.	۰.۷۶۲
به رکوع و سجود نماز علاقه‌مند هستم.	حتی در شرایط تنگدستی هم آراستگی را حفظ میکنم.	۰.۷۶۲
سعی میکنم به نیکی سخن بگویم.	همواره دنبال مال حلال هستم.	۰.۷۶
عفت و پاکدامنی را رعایت می‌کنم.	به رکوع و سجود نماز علاقه‌مند هستم.	۰.۷۵۶
در هنگام مشکلات به قرآن متوسل می‌شوم.	در مسیر دین استوار هستم.	۰.۷۵۵
سعی میکنم به نیکی سخن بگویم.	مردم از شر من در امان هستند.	۰.۷۵۵
سعی میکنم به نیکی سخن بگویم.	به رکوع و سجود نماز علاقه‌مند هستم.	۰.۷۵۵
در راه رفتن جلوی مردم دچار تکبر و غرور نمی‌شوم.	دعا میکنم به عذاب گرفتار نشوم.	۰.۷۵۴
سعی میکنم به نیکی سخن بگویم.	تلاش می‌کنم نیکوکار و خودنگه‌دار باشم.	۰.۷۵۳

نتایج ارتباط بالای پرسش‌ها در گروه یک (تقوا و پرهیزکاری، کنترل نگاه، زبان، رفتار و پرهیز از حرام) را تایید می‌کنند. علاوه بر این نشان می‌دهند بین این گروه و گروه دو (ارتباط با خدا و عبادات، نماز، قرآن، دعا، شب زنده‌داری) نیز ارتباط بالایی وجود دارد که این موضوع ارتباط بین عبادت و پرهیزکاری را نشان می‌دهد. همچنین ارتباط بالایی بین توسل به قرآن و استواری در مسیر دین پیدا شده است که می‌تواند نشان دهنده علت تاکید این خطبه بر انس با قرآن باشد. علاوه بر این در امان بودن مردم از شر یک فرد همسو با ویژگی‌هایی از گروه یک و دو و شش (گروهی که خود پرسش به آن تعلق دارد) بوده است. ارتباط بالای صبر در دانش‌اندوزی و علاقه‌مندی به کسب دانش نیز وابستگی این دو مورد را تایید می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

طراحی پرسشنامه‌هایی مبتنی بر آموزه‌های دینی می‌توانند درک جدیدی از این آموزه‌ها ایجاد کنند. در این پروژه، فرایند استخراج سوال‌هایی که بتوانند به خوبی ارتباط بین مفهوم خطبه و دنیای واقعی را برقرار کنند یک چالش بود، علاوه بر این ارائه دادن دسته بندی از سوالات که برای کاربر ملموس باشد نیز یک چالش بود. عبور از این موانع منجر به ارائه دید جدیدی به خطبه متقین شد که امید است روی کاربران تاثیر مثبتی داشته باشد. علاوه بر این همیشه شکستن یک کار بزرگ به کارهای کوچکتر، در حرکت به سمت هدف مفید است، این

پرسشنامه با اولویت دادن به چهار موردی که کاربر در آن‌ها کمترین نمره را گرفته توجه را به اقدامات کوچکتری در راستای بهتر شدن جلب می‌کند. در نهایت دسته‌بندی‌های ارائه شده می‌توانند یک دید کلی نسبت به وضعیت کاربر در همه موضوعات خطبه را برای او ایجاد کنند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

پیوست‌ها

۱. تعیین معیارها

ویژگی‌های استخراج شده به شرح زیر می‌باشند:

۱. نیکو گفتار: "مَنْطِقُهُمُ الصَّوَابُ" گفتاری درست و نیکو دارند.

۲. میانه رو در پوشش: "مَلَبَسُهُمُ الْأَقْتِصَادُ" پوشش آن‌ها بر مبنای میانه روی است.

۳. متواضعانه راه می‌روند: "مَشِيئُهُمُ التَّوَّاضُعُ" راه رفتن آنان همراه با تواضع و فروتنی است.

۴. از محرّمات چشم می‌پوشانند: "عَضُّوا أَبْصَارَهُمْ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ" چشمان خود را از آن چه خدا بر آن‌ها حرام کرده فرو

می‌گیرند و نظر را کوتاه می‌کنند.

۵. گوش‌هایشان وقف به علم نافع شده است: "وَوَقَّفُوا أَسْمَاعَهُمْ عَلَى الْعِلْمِ النَّافِعِ لَهُمْ" و گوش‌های خود را تنها وقف علمی

کرده‌اند که برای آن‌ها نافع باشد.

۶. در گرفتاری و آسایش یکسانند: "نَزَلَتْ أَنْفُسُهُمْ مِنْهُمْ فِي الْبَلَاءِ كَالَّذِي نَزَلَتْ فِي الرَّخَاءِ"، اهل تقوی در هنگام گرفتاری و

دگرگونی‌ها و حوادث چون هنگام آسودگی هستند.

۷. مشتاق به لقاء پروردگار هستند: "وَلَوْ لَا الْأَجَلُ الَّذِي كَتَبَ اللَّهُ لَهُمْ لَمْ تَسْتَفِرَّ أَرْوَاحُهُمْ فِي أَجْسَادِهِمْ طَرْفَةَ عَيْنٍ شَوْقًا" و اگر نبود اجل و مدتی که خدا برای ایشان معین فرموده، از شوق ثواب و بیم عذاب، چشم بر هم زدنی روح در بدنشان قرار نمی گرفت.
۸. خداوند در نزد جان آن‌ها بزرگ و غیر او کوچک است: "عَظَّمَ الْخَالِقُ فِي أَنْفُسِهِمْ فَصَغَرَ مَا دُونَهُ فِي أَعْيُنِهِمْ" آفریدگار در جانشان بزرگ جلوه کرده، ولی غیر او در نظرشان کوچک شمرده می شود.
۹. اهل یقین هستند: "فَهُمْ وَ أَلْجَنَّهُ كَمَنْ قَدْ رَأَاهَا، فَهُمْ فِيهَا مُنْعَمُونَ، وَ هُمْ وَ النَّارُ كَمَنْ قَدْ رَأَاهَا، فَهُمْ مُعَذَّبُونَ"، آن‌ها به کسی می مانند که بهشت را با چشم دیده و در آن نعمت‌ها غرق اند و هم چون کسی هستند که آتش دوزخ را عیان مشاهده کرده، و در آن معذبند.
۱۰. اهل حزن هستند: "قُلُوبُهُمْ مَحْزُونَةٌ"، دل‌هایشان پر از حزن و اندوه است.
۱۱. امین مردم اند: "وَ شُرُورُهُمْ مَأْمُونَةٌ" (و مردم) از شر آنان در امانند.
۱۲. تن پرور نیستند: "أَجْسَادُهُمْ نَحِيفَةٌ" جسم‌های آنان نحیف و لاغر است.
۱۳. کم خرج اند: "وَ حَاجَاتُهُمْ خَفِيفَةٌ" نیازهای آن‌ها سبک و اندک است.
۱۴. عقیف هستند: "وَ أَنْفُسُهُمْ عَفِيفَةٌ" و ارواحشان عقیف و پاک است.
۱۵. اهل استقامت اند: "صَبَرُوا أَيَّامًا قَصِيرَةً أَعْقَبَتْهُمْ رَاحَةٌ طَوِيلَةٌ، تِجَارَةٌ مُرَبِحَةٌ يَسْرُهَا لَهُمْ رَبَّهُمْ"، برای مدتی کوتاه در این جهان صبر و استقامت ورزیدند و راحتی بس طولانی را بدست آوردند، تجارتی است پر سود که پروردگارشان برایشان فراهم ساخته.
۱۶. دنیا زده و اسیر آن نیستند: "أَرَادَتْهُمْ الدُّنْيَا، فَلَمْ يَرِيدُوهَا وَ أَسْرَتْهُمْ فَفَدَّوْا أَنْفُسَهُمْ مِنْهَا"، دنیا به آن‌ها روی آورده و آن‌ها از آن روی گردان شده‌اند، دنیا خواست که آن‌ها را اسیر خود کند اما آنان با فداکاری، خود را از دست او آزاد ساخته‌اند.
۱۷. شب زنده دار: "أَمَّا اللَّيْلُ، فَصَافُونَ أَقْدَامَهُمْ تَالِينَ لِأَجْزَاءِ الْقُرْآنِ يُرْتَلُونَ تَرْتِيلًا"، اما شب هنگام، شب زنده داران همواره (به عبادت) به پا ایستاده و قرآن را شمرده شمرده تلاوت می کنند.
۱۸. از قرآن درمان می طلبند: "وَ يَسْتَشِيرُونَ بِهِ دَوَاءَ دَائِهِمْ" و درمان دردهای خود را از قرآن می کنند.
۱۹. به قرآن پاسخ می دهند: "فَإِذَا مَرُّوا بِآيَةٍ فِيهَا تَشْوِيقٌ رَكَنُوا إِلَيْهَا طَمَعًا وَ تَطَلَّعَتْ نَفُوسُهُمْ إِلَيْهَا شَوْقًا وَ ظَنُّوا أَنَّهَا نَصَبَ أَعْيُنِهِمْ وَ إِذَا مَرُّوا بِآيَةٍ فِيهَا تَخْوِيفٌ أَصْغَوْا إِلَيْهَا مَسَامِعَ قُلُوبِهِمْ وَ ظَنُّوا أَنَّ زَفِيرَ جَهَنَّمَ وَ شَهِيْقَهَا فِي أَصُولِ آذَانِهِمْ" پرهیزکاران هر گاه به آیه‌ای برسند که در آن تشویق باشد با علاقه فراوان به آن رو آورند و روح جانشان با شوق در آن خیره شود و آن را همواره نصب العین خود می سازند، و هر گاه به آیه‌ای برخورد کنند که در آن بیم باشد، گوش‌های دل خویشتن را برای شنیدن آن باز می کنند و صدای ناله و بهم خوردن شعله‌های آتش با آن وضع مهییش در درون گوششان طنین انداز است.
۲۰. اهل رکوع و سجود هستند: "فَهُمْ حَانُونَ عَلَى أَوْسَاطِهِمْ مُفْتَرِشُونَ لِجِبَاهِهِمْ وَ أَكْفَهُمْ وَ رُكْبَهُمْ وَ أَطْرَافَ أَقْدَامِهِمْ" متقین در پیشگاه الهی به رکوع می روند، جبین، پیشانی و دست و زانوی و قدم‌های ایشان را آن‌ها به هنگام سجده بر خاک می ساینند.
۲۱. طالب رهایی از عذاب می کنند: "يَطْلُبُونَ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فِي فَكَاكِ رِقَابِهِمْ"، از خداوند متعال آزادی خویش را (از عذاب) طلب می کنند.
۲۲. دانشمندانی بردبارند: "وَ أَمَّا النَّهَارُ فَحَلَمَاءُ عُلَمَاءَ" و اما در روز آن‌ها دانشمندانی بردبارند.
۲۳. نیکوکار هستند: "وَ أَمَّا النَّهَارُ... أَبْرَارٌ أَتْقِيَاءَ" و در روزها... اهل تقوا نیکوکارانی خود نگه‌دار هستند.

۲۴. از خوف خداوند لاغر اندامند: "قَدْ بَرَأَهُمُ الْخَوْفُ بَرِيءَ الْقِدَاحِ" خوف، بدن‌های آنان را مانند چوبه‌ی تیر تراشیده و لاغر ساخته‌است.

۲۵. ظاهر پرهیزگاران این گونه است: "يُنْظَرُ إِلَيْهِمُ النَّاطِرُ فَيَحْسَبُهُمْ مَرْضَىٰ وَ مَا بِالْقَوْمِ مِنْ مَرَضٍ وَ يَقُولُ: قَدْ خُولِطُوا وَ قَدْ خَالَطَهُمْ أَمْرٌ عَظِيمٌ" بیننده وقتی به قیافه پرهیزگاران نگاه می‌کند، آن‌ها را مریض می‌پندارد، ولی هیچ مرضی در وجود آن‌ها نیست و آن بیننده گوید: آن‌ها دیوانه شده‌اند، در حالی که اندیشه‌ای بس بزرگ آنان را به این وضع در آورده.

۲۶. به اعمال کم و زیاد خود قانع نیستند: "أَلَا يَرْضُونَ مِنْ أَعْمَالِهِمُ الْقَلِيلَ، وَ لَا يَسْتَكْتِرُونَ الْكَثِيرَ فَهُمْ لِأَنْفُسِهِمْ مُتَّهَمُونَ وَ مِنْ أَعْمَالِهِمْ مُشْفِقُونَ" پرهیزگاران از اعمال کم خود راضی نیستند و اعمال زیاد خود را نیز زیاد نمی‌بینند. آنان خویش را متهم می‌سازند و از اعمال خود ترسناکند.

۲۷. از ستایش مردم ترس دارند: "إِذَا زُكِيَ أَحَدُهُمْ خَافَ مِمَّا يُقَالُ لَهُ، فَيَقُولُ: أَنَا أَعْلَمُ بِنَفْسِي مِنْ غَيْرِي وَ رَبِّي أَعْلَمُ مِنِّي بِنَفْسِي، أَلَلَّهِمَّ لَأَتَوَّخِذَنِي بِمَا يَقُولُونَ وَ أَجْعَلَنِي أَفْضَلَ مِمَّا يَطْنُونَ وَ اغْفِرْ لِي مَا لَا يَعْلَمُونَ" هر گاه یکی از آنان ستوده شود، از آن چه به او گفته می‌شود به هراس می‌افتد و می‌گوید: من از دیگران به خود آگاه‌ترم و پروردگارم به نفس من از خود من آگاه‌تر است. خدایا، مرا به آن چه می‌گویند مگیر و مواخذه مکن و مرا بهتر از آن چه گمان می‌کنند قرار ده و از آن چه بر من از اعمالم نمی‌دانند بگذر.

۲۸. قوت در دین دارند: "فَمِنْ عِلْمَاتِ أَحَدِهِمْ إِنَّكَ تَرَىٰ لَهُ قُوَّةً فِي دِينِهِ" و نشانه‌های هر یک از آن‌ها این است که می‌بینی در دین نیرومندند.

۲۹. نرم خو و دور اندیش اند: "وَ حَزْمًا فِي لَيْبٍ" نرم خو و دور اندیش اند.

۳۰. ایمانی آمیخته با یقین دارند: "وَ إِيْمَانًا فِي يَقِينٍ" و ایمانی که آمیخته با یقین است.

۳۱. علاقه مند به کسب علم هستند: "وَ حِرْصًا فِي عِلْمٍ" و علاقه‌ای شدید به کسب علم و دانش دارند.

۳۲. علمی همراه با حلم دارند: "وَ عِلْمًا فِي حِلْمٍ" و علمی همراه با حلم.

۳۳. میانه رو هستند: "وَ قَصْدًا فِي الْغِنَاءِ" و میانه روی در غناء و بی‌نیازی.

۳۴. در عبادت خاشع هستند: "وَ خُشُوعًا فِي عِبَادَةِ" و خشوع و تواضعی در عبادت.

۳۵. در حالت فقر هم آراسته‌اند: "وَ تَجَمُّلاً فِي فَاقِهِ" و جمالی در حالت فقر و تنگ دستی.

۳۶. در سختی‌ها شکیبایند: "وَ صَبْرًا فِي شِدَّةٍ" و صبر کردنی در سختی و شدت.

۳۷. طالب مال حلال هستند: "وَ طَلَبًا فِي حَلَالٍ" و طلب کردن مال حلال را.

۳۸. در مسیر حق، نشاط و سرور دارند: "وَ نِشَاطًا فِي هُدًى" و نشاط در مسیر هدایت و حق.

۳۹. از طمع دورند: "وَ تَحَرُّجًا عَنِ طَمَعٍ" و دوری و اجتناب از طمع.

۴۰. با وجود اعمال صالح، خوف دارند: "يَعْمَلُ الْأَعْمَالَ الصَّالِحَةَ وَ هُوَ عَلَىٰ وَجَلٍ" او اعمال صالح انجام می‌دهد در حالی که خائف

و ترسناک است.

تعیین شاخص‌های متناظر هر معیار

۱. سعی میکنم به نیکی سخن بگویم.

۲. برای پوشش خود بیش از حد معمول هزینه نمی‌کنم.
۳. در راه رفتن جلوی مردم دچار تکبر و غرور نمی‌شوم.
۴. به آنچه خداوند حرام کرده نگاه نمی‌کنم.
۵. تنها به مطلب علمی گوش می‌دهم که برایم سودمند باشد.
۶. در مشکلات و سختی‌ها خود را نمی‌بازم و همچون مواقع عادی هستم.
۷. از مرگ نمی‌ترسم و مشتاق ملاقات با پروردگار هستم.
۸. هیچ چیز را بزرگتر از خداوند نمی‌دانم.
۹. در وجود بهشت و جهنم نه در ذهن و نه در عمل شک نمی‌کنم.
۱۰. در دل حزن و اندوه دارم.
۱۱. مردم از شر من در امان هستند.
۱۲. در غذا خوردن زیاده روی نمی‌کنم.
۱۳. نیازهای فراوانی ندارم.
۱۴. عفت و پاکدامنی را رعایت می‌کنم.
۱۵. به شوق رسیدن به بهشت، در همه حال صبر و استقامت می‌ورزم.
۱۶. احساس می‌کنم که اسیر دنیا نیستم.
۱۷. شب‌ها عبادت می‌کنم و قرآن تلاوت می‌کنم.
۱۸. در هنگام مشکلات به قرآن متوسل می‌شوم.
۱۹. آیات قرآن بر من اثر میکنند و من را به فکر وادارند.
۲۰. به رکوع و سجود نماز علاقه‌مند هستم.
۲۱. دعا می‌کنم به عذاب گرفتار نشوم.
۲۲. دنبال علم هستم.
۲۳. تلاش می‌کنم نیکوکار و خودنگهدار باشم.
۲۴. از خداوند می‌ترسم و به همین دلیل در همه امور به خصوص غذا خوردن محتاط هستم.
۲۵. کمتر نگران ظاهر هستم و بیشتر به امور معنوی فکر می‌کنم.
۲۶. از اعمال خود احساس رضایت نمی‌کنم و فکر نمی‌کنم که برای رسیدن به رضایت خداوند کافی باشند.
۲۷. از مورد ستایش قرار گرفتن بدم می‌آید.
۲۸. در مسیر دین استوار هستم.
۲۹. خوش اخلاق و آینده نگر هستم.
۳۰. در ایمان خود به مرحله یقین رسیده‌ام.
۳۱. به شدت به کسب علم و دانش علاقه‌مندم.
۳۲. دانشم را با صبر و بردباری همراه ساخته‌ام.

۳۳. حتی در حالت بی‌نیازی و غناء نیز میانه‌روی می‌کنم.
۳۴. هنگام عبادت متواضع هستم.
۳۵. حتی در شرایط تنگدستی هم آراستگی را حفظ می‌کنم.
۳۶. در سختی‌ها و مشکلات صبور هستم.
۳۷. همواره دنبال مال حلال هستم.
۳۸. در مسیر هدایت و حق دچار افسردگی و خستگی نشده‌ام.
۳۹. از حرص و طمع دوری می‌کنم.
۴۰. با آنکه تلاش می‌کنم اعمال صالح انجام دهم نگران عاقبت خویشم.

توصیه‌های نمایش داده شده برای هر سوال

۱. سعی کنید به نیکی سخن بگویید. چرا؟
در این خطبه آمده "مَنْطِقُهُمُ الصَّوَابُ" گفتاری درست و نیکو دارند.
۲. برای پوشش خود بیش از حد معمول هزینه نکنید. چرا؟
در این خطبه آمده "مَلَبَسُهُمُ الْاِقْتِصَادُ" پوشش آن‌ها بر مبنای میانه روی است.
در گفتاری دیگر امام علی (علیه السلام) فرمود: "مَا عَالَ امْرَأٌ اَقْتَصَدَتْ" تنگدست نشد کسی که میانه روی را پیشه خود ساخت. (علی)
در بیانی دیگر از مولی علی (علیه السلام) نقل شده: سبکیال و سبکیار باشید که اگر سبکیال بودید به مقصد می‌رسید. (علی)
۳. در راه رفتن جلوی مردم دچار تکبر و غرور نشوید. چرا؟
در این خطبه آمده "مَشِيئُهُمُ التَّوَّاضُعُ" راه رفتن آنان همراه با تواضع و فروتنی است.
در قرآن آمده است: "در روی زمین با تکبر راه مرو، تو نمی‌توانی زمین را بشکافی، و طول قامت هرگز به کوه‌ها نمی‌رسد." (قرآن)
امام صادق (علیه السلام) فرمودند: "در بین سخنانی که خدای عزوجل به حضرت داوود وحی کرد این سخن بود: همچنان که نزدیک‌ترین کسان به خداوند افراد متواضع هستند، دورترین مردم هم متکبرترین آن‌ها هستند." (اسحاق)
۴. به آنچه خداوند حرام کرده نگاه نکنید. چرا؟
در این خطبه آمده "عَضُّواْ اَبْصَارَهُمْ عَمَّا حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ" چشمان خود را از آن چه خدا بر آن‌ها حرام کرده فرو می‌گیرند و نظر را کوتاه می‌کنند.
قرآن می‌فرماید: "قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَعْضُواْ مِنْ اَبْصَارِهِمْ..." به مردان مؤمن بگو که چشم‌های خود را فرو گیرند و نظر را کوتاه کنند. (قرآن)
۵. تنها به مطلب علمی گوش دهید که برایتان سودمند باشد. چرا؟
در این خطبه آمده "وَوَقَفُواْ اَسْمَاعَهُمْ عَلٰى الْعِلْمِ النَّافِعِ لَهُمْ" و گوش‌های خود را تنها وقف علمی کرده‌اند که برای آن‌ها نافع باشد.
۶. در مشکلات و سختی‌ها خود را نیازید و همچون مواقع عادی باشد. چرا؟
در این خطبه آمده "نَزَلَتْ اَنْفُسُهُمْ مِنْهُمْ فِى الْبَلَاءِ كَالَّذِى نَزَلَتْ فِى الرَّخَاءِ"، اهل تقوی در هنگام گرفتاری و دگرگونی‌ها و حوادث چون هنگام آسودگی هستند.
بنا بر این، متقی هرگز مانند کسانی نیست که قرآن درباره آنان می‌فرماید: "وَ اِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالضُّلَلِ دَعَوْا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ اِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ." و هر گاه که در دریا طوفانی شود و موجی چون کوه‌ها آن‌ها را فرا گیرد در آن حال خدا را با عقیده پاک و

اخلاص کامل بخوانند و چون به ساحل نجاتشان رسانیم، بعضی بر قصد اطاعت و شکر خدا باقی مانند (و بعضی به کفر شتابند). (قرآن) (مجلسی، ۱۳۶۲ شمسی)

۷. از مرگ نترسید و مشتاق ملاقات با پروردگار باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "وَلَوْ لَا الْأَجَلُ الَّذِي كَتَبَ اللَّهُ لَهُمْ لَمْ تَسْتَقِرَّ أَرْوَاحُهُمْ فِي أَجْسَادِهِمْ طَرْفَةَ عَيْنٍ شَوْقًا" و اگر نبود اجل و مدتی که خدا برای ایشان معین فرموده، از شوق ثواب و بیم عذاب، چشم بر هم زدنی روح در بدنشان قرار نمی‌گرفت. لقمان خطاب به فرزندش می‌گوید: "ای فرزندم بترس از خدا، چنان ترسی که اگر وارد شوی روز قیامت در حالی که نیکویی انس و جن را داری، باز می‌ترسی از این که خدا ترا عذاب کند، و امیدوار باش، چنان امیدواری که اگر روز قیامت با گناه انس و جن محشور شدی باز امید داری خدا ترا بیامرزد. پسرش به او گفت: ای پدر چگونه طاعت این دو را دارم در حالی که فقط یک قلب دارم؟ لقمان گفت: پسر، اگر قلب مؤمن از بدنش خارج شده و شکافته و دو نیم شود، در آن دو نور یافت می‌شود، یکی نور خوف و دیگری نور رجاء. اگر هر دو وزن شوند هیچ کدام بر دیگری حتی به اندازه ذره‌ای ترجیح ندارد. پس کسی که ایمان به خدا آورده تصدیق می‌کند آن چه خدا فرموده، و کسی که تصدیق سخنان او کند هرچه خدا فرموده به کار می‌بندد." (مجلسی، ۱۳۶۲ شمسی)

۸. هیچ چیز را بزرگتر از خداوند ندانید. چرا؟

در این خطبه آمده "عَظَمَ الْخَالِقُ فِي أَنْفُسِهِمْ فَصَغَرَ مَا دُونَهُ فِي أَعْيُنِهِمْ" آفریدگار در جانشان بزرگ جلوه کرده، ولی غیر او در نظرشان کوچک شمرده می‌شود.

امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: "به خدا سوگند در چشم من این دنیای شما خوارتر و پست تر است از استخوان خوکی که در دست بیماری مبتلا به جذام باشد." (علی)

۹. در وجود بهشت و جهنم نه در ذهن و نه در عمل شک نکنید. چرا؟

در این خطبه آمده "فَهُمْ وَالْجَنَّةُ كَمَنْ قَدْ رَأَاهَا، فَهُمْ فِيهَا مُنْعَمُونَ، وَهُمْ وَالنَّارُ كَمَنْ قَدْ رَأَاهَا، فَهُمْ مُعَذَّبُونَ"، آن‌ها به کسی می‌مانند که بهشت را با چشم دیده و در آن نعمت‌ها غرق‌اند و هم چون کسی هستند که آتش دوزخ را عیان مشاهده کرده، و در آن معذب‌اند. در محضر مبارک پیامبر اکرم (صلوات الله علیه و آله) سخن از حضرت عیسی بن مریم و این که وی بر روی آب راه می‌رفت به میان آمد. حضرت فرمودند: "اگر یقین او بیشتر بود، بر روی هوا راه می‌رفت." (نراقی، ۱۳۸۸ شمسی)

۱۰. در دل حزن و اندوه داشته باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "قُلُوبُهُمْ مَحْزُونَةٌ"، دل‌هایشان پر از حزن و اندوه است. امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: "الْمُؤْمِنُ بَشْرَةٌ فِي وَجْهِهِ وَ حُزْنُهُ فِي قَلْبِهِ" مؤمن سرورش در صورت و حزن او در قلبش می‌باشد. (علی)

۱۱. اجازه دهید مردم از شر شما در امان باشند. چرا؟

در این خطبه آمده "و شَرُّهُمْ مَأْمُونَةٌ" (و مردم) از شر آنان در امانند.

۱۲. در غذا خوردن زیاده روی نکنید. چرا؟

در این خطبه آمده "أَجْسَادُهُمْ نَحِيفَةٌ" جسم‌های آنان نحیف و لاغر است.

حضرت امام علی (علیه السلام) در نامه‌ای خطاب به عثمان بن حنیف (که در آن زمان استاندار بصره بود) چنین می‌نویسد: "ای عثمان، به من خبر رسیده در میهمانی‌ای رفته‌ای که گرسنگان پشت درب و کسانی که سفره‌هایشان رنگین است دور سفره نشسته‌اند. من از

تو انتظار نداشتی در چنین مجلسی بروی. آگاه باش! که برای هر پیروی، امامی است که به او اقتدا می‌کند و در ذیل عنایت روشن گری او راه می‌یابد. آگاه باش! که امام شما از دنیای خود به دو کهنه پیراهن، و از خوراکش به دو قرص نان اکتفا کرده است." (علی)

۱۳. نیازهای فراوانی نداشته باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "وَ حَاجَاتُهُمْ خَفِيفَةٌ" نیازهای آن‌ها سبک و اندک است.

امام علی (علیه السلام) می‌فرمایند: "هیچ فقیری از معاش خود محروم نمانده است مگر این که یک غنی و توانگری از حق مالی او بهره مند گشته است." (جعفری، ۱۳۸۰ شمسی)

۱۴. عفت و پاکدامنی را رعایت کنید. چرا؟

در این خطبه آمده "وَ أَنْفُسُهُمْ عَفِيفَةٌ" و ارواحشان عقیف و پاک است.

امام علی (علیه السلام) می‌فرمایند: "اجر و پاداش جهاد کننده‌ای که در راه خدا شهید شود، بیشتر از کسی که توانایی بر گناه داشته و عفت و پاکدامنی پیشه کند نیست. نزدیک است که فرد پاکدامن و عقیف فرشته‌ای از فرشتگان شود." (آمدی، ۱۳۹۵ شمسی)

۱۵. به شوق رسیدن به بهشت، در همه حال صبر و استقامت بورزید. چرا؟

در این خطبه آمده "صَبَرُوا أَيَّامًا قَصِيرَةً أَغْبَتَتْهُمْ رَاحَةٌ طَوِيلَةٌ، تِجَارَةٌ مَرْبِحَةٌ يَسْرُهُا لَهُمْ رَبَّهُمْ"، برای مدتی کوتاه در این جهان صبر و استقامت ورزیدند و راحتی بس طولانی را بدست آوردند، تجارتی است پر سود که پروردگارشان برایشان فراهم ساخته.

در روایتی از پیامبر تفسیر صبر چنین آمده: پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از جبرئیل پرسیدند: "صبر چیست؟" جبرئیل گفت: "صبر این است که استقامت و شکیبایی ورزی در ناراحتی، چنان چه پایداری می‌ورزی در شادمانی و در بیماری، چنان که در سلامتی. پس

نباید شکایت کند صابر از کیفیت حال خود نزد خلق به واسطه مصیبت و بلاهایی که به او رسیده." (مجلسی، ۱۳۶۲ شمسی)

۱۶. اسیر دنیا نباشید. چرا؟

در این خطبه آمده: "أَرَادَتْهُمْ الدُّنْيَا، فَلَمْ يُرِيدُوها وَ أَسْرَتْهُمْ فَفَدَّوْا أَنْفُسَهُمْ مِنْهَا"، دنیا به آن‌ها روی آورده و آن‌ها از آن روی گردان شده‌اند، دنیا خواست که آن‌ها را اسیر خود کند اما آنان با فداکاری، خود را از دست او آزاد ساخته‌اند.

۱۷. شب‌ها عبادت و قرآن تلاوت کنید. چرا؟

در این خطبه آمده "أَمَّا اللَّيْلُ، فَصَاقُونَ أَقْدَامَهُمْ تَالِينَ لِأَجْزَاءِ الْقُرْآنِ يُرْتَلُّونَهُ تَرْتِيلاً"، اما شب هنگام، شب زنده‌داران همواره (به عبادت) به پا ایستاده و قرآن را شمرده شمرده تلاوت می‌کنند.

در قرآن آمده: "إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْأً وَ أَقْوَمُ قِيلاً" همانا نماز در شب بهترین شاهد اخلاص قلب و دعوی صدق ایمان است. امام صادق (علیه السلام) فرمودند: "ترتیل مکث کردن و توقف در قرائت قرآن است، و این که نیکو کنی صوت خود را در خواندن قرآن." قرآن

کریم می‌فرماید: "يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ، قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا، نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا، أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَ رَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً" الا ای رسولی که در جامه خفته ای، شب را به نماز و طاعت خدا برخیز مگر اندکی، که نصف یا چیزی کمتر از نصف باشد، یا چیزی بر نصف بیفزای و به تلاوت آیات قرآن با توجه

کامل مشغول باش. و در سوره‌ای دیگر خداوند متعال، رسول گرامی خویش را به نماز شب امر می‌فرماید: "وَ مِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَ سَبِّحْهُ لَيْلاً طَوِيلًا" و پاسی از شب را (در نماز) به سجده برای خدا پرداز و همه طول شب را به تسبیح و ثناگویی او مشغول باش. (قرآن)

۱۸. در هنگام مشکلات به قرآن متوسل شوید. چرا؟

در این خطبه آمده "وَ يَسْتَتِيرُونَ بِهِ دَوَاءَ دَائِهِمْ" و درمان دردهای خود را از قرآن می‌کنند.

قرآن می‌فرماید: "وَنُزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ" موعظه و شفایی برای سینه‌ها و قلب‌های شما و هدایت و رحمتی برای عالمیان از طرف پروردگارتان برای شما آمد. (قرآن)

۱۹. به آیات قرآن اجازه دهید بر شما اثر کنند و به آن‌ها فکر کنید. چرا؟

در این خطبه آمده "فَإِذَا مَرُّوا بِآيَةٍ فِيهَا تَشْوِيقٌ رَّكَنُوا إِلَيْهَا طَمَعًا وَ تَطَلَّعَتْ نَفُوسُهُمْ إِلَيْهَا شَوْقًا وَ ظَنُّوا أَنَّهَا نَصَبٌ أَعْيُنِهِمْ وَ إِذَا مَرُّوا بِآيَةٍ فِيهَا تَخْوِيفٌ أَصْغَوْا إِلَيْهَا مَسَامِعَ قُلُوبِهِمْ وَ ظَنُّوا أَنَّ زَفِيرَ جَهَنَّمَ وَ شَهيقَهَا فِي أَسْوَاطِهَا" پرهیزکاران هر گاه به آیه‌ای برسند که در آن تشویق باشد با علاقه فراوان به آن رو آورند و روح جانیشان با شوق در آن خیره شود و آن را همواره نصب العین خود می‌سازند، و هر گاه به آیه‌ای برخورد کنند که در آن بیم باشد، گوش‌های دل خویشان را برای شنیدن آن باز می‌کنند و صدای ناله و بهم خوردن شعله‌های آتش با آن وضع مهیبش در درون گوششان طنین انداز است.

امام سجاد (علیه السلام) می‌فرماید: "آیات قرآن گنجینه‌هایی است که هر گاه گنجینه‌ای باز شد سزاوار است به آنچه در آن است دقت کنی." (اسحاق)

۲۰. به رکوع و سجود نماز علاقه‌مند باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "فَهُمْ حَائُونَ عَلَى أَوْسَاطِهِمْ مُفْتَرِشُونَ لِجِبَاهِهِمْ وَ أَكْفَهُمْ وَ رُكْبَهُمْ وَ أَطْرَافُ أَقْدَامِهِمْ" متقین در پیشگاه الهی به رکوع می‌روند، جبین، پیشانی و دست و زانوی و قدم‌های پایشان را آن‌ها به هنگام سجده بر خاک می‌سایند.

امام صادق (علیه السلام) فرمودند: "بر شما باد به طولانی کردن رکوع و سجود، زیرا وقتی یکی از شما رکوع و سجده خود را طولانی کند، ابلیس ندا دهد از پشت سر او که: وای بر من! اطاعت کرد و عصیان کردم، سجده کرد و اباء کردم." (قمی، ۱۳۷۴ شمسی) امام باقر (علیه السلام) می‌فرماید: "کسی که رکوع خود را تماماً به جا آورده و حق آن را اداء کند، وحشت قبر به او راه پیدا نمی‌کند." (قمی، ۱۳۷۴ شمسی)

۲۱. دعا کنید به عذاب گرفتار نشوید. چرا؟

در این خطبه آمده "يَطْلُبُونَ إِلَيَّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فِي فَكَاكِ رِقَابِهِمْ"، از خداوند متعال آزادی خویش را (از عذاب) طلب می‌کنند. امام علی (علیه السلام) در نامه‌ای به امام حسن (علیه السلام) چنین نوشته اند: "وَلَا تَكُنْ عَبْدَ غَيْرِكَ فَقَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ حُرًّا" و بنده غیر خودت نباش، در حالی که خدا تو را آزاد قرار داده است. (علی) رسول گرامی اسلام چنین می‌فرماید: "ای مردم، روان‌های شما و نفس‌های شما در گرو اعمال شماست، پس با استغفار و توبه رهایشان کنید." (حسن، ۱۴۱۴ قمری)

۲۲. دنبال علم باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "وَأَمَّا النَّهَارُ فَحَلَمَاءٌ عُلَمَاءٌ" و اما در روز آن‌ها دانشمندانی بردبارند. امام صادق (علیه السلام) فرمودند: "بر تو باد که حلم را پیشه خود سازی که رکن علم است." (مجلسی، ۱۳۶۲ شمسی) رسول اکرم (صلوات الله علیه و آله) فرمودند: "خداوند هرگز کسی را به سبب جهل عزیز نکرد و کسی را هم به سبب حلم و بردباری ذلیل نکرد." (نراقی، ۱۳۸۸ شمسی) پیامبر گرامی فرمودند: "علم مایه حیات اسلام و ستون ایمان است." (کراچکی، ۱۳۷۴ شمسی) امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: "زامداران بر مردم حکومت می‌کنند و دانشمندان بر زامداران" (مجلسی، ۱۳۶۲ شمسی)

۲۳. تلاش کنید نیکوکار و خودنگه‌دار باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "وَأَمَّا النَّهَارُ... أَبْرَارٌ أَتْقِيَاءٌ" و در روزها... اهل تقوا نیکوکارانی خود نگه‌دار هستند.

۲۴. از خداوند بترسید و در همه امور به خصوص غذا خوردن محتاط باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "قَدْ بَرَأَهُمُ الْخَوْفُ بَرِيءٌ الْقِدَاحِ" خوف، بدن‌های آنان را مانند چوبه‌ی تیر تراشیده و لاغر ساخته‌است.

رسول گرامی فرمودند: "کسی که از خدا بترسد، هر چیزی از او می‌ترسد و کسی که از غیر خدا بترسد، خدا او را از هر چیزی می‌ترساند." (معتزلی) قرآن کریم می‌فرماید: "وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَ نَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ، فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ" و اما کسی که از مقام پروردگارش ترسید و نفس را از پیروی هوا باز داشت، همانا جایگاه او بهشت است (قرآن).

۲۵. کمتر نگران ظاهر باشید و بیشتر به امور معنوی فکر کنید. چرا؟

در این خطبه آمده "يَنْظُرُ إِلَيْهِمُ النَّاطِرُ فَيَحْسَبُهُمْ مَرْضَىٰ وَ مَا بِالْقَوْمِ مِنْ مَرَضٍ وَ يَقُولُ: قَدْ خَوْلَطُوا وَ قَدْ خَالَطَهُمْ أَمْرٌ عَظِيمٌ" بیننده وقتی به قیافه پرهیزگاران نگاه می‌کند، آن‌ها را مریض می‌پندارد، ولی هیچ مرضی در وجود آن‌ها نیست و آن بیننده گوید: آن‌ها دیوانه شده‌اند، در حالی که اندیشه‌ای بس بزرگ آنان را به این وضع در آورده.

امام علی (علیه السلام) سیمای شیعه را چنین توصیف کردند: "زردی صورت از شب زنده داری، کم سویی چشم از شدت گریه، پشت خمیدگی از ایستادن، فرو رفتگی شکم از روزه، خشکیدگی لبان از دعا دارند و بر آن‌ها گرد و غبار خشوع نشسته است و آنان از خاشعین هستند." (خوئی)

۲۶. از اعمال خود احساس رضایت نکنید و فکر نکنید که برای رسیدن به رضایت خداوند کافی هستید. چرا؟

در این خطبه آمده "لَا يَرْضُونَ مِنْ أَعْمَالِهِمُ الْقَلِيلَ، وَ لَا يَسْتَكْتِرُونَ الْكَثِيرَ فَهَمُّ لِنَفْسِهِمْ مُتَهَمُونَ وَ مِنْ أَعْمَالِهِمْ مُشْفِقُونَ" پرهیزگاران از اعمال کم خود راضی نیستند و اعمال زیاد خود را نیز زیاد نمی‌بینند. آنان خویش را متهم می‌سازند و از اعمال خود ترسناکند. در انجام اعمال یا موفق به فراوانی آن هستند و یا این که اهل تقوا عمل کم ولی با خلوص انجام می‌دهند. در صورت اول آن همه کرده را زیاد نمی‌بینند که هر چه باشد در برابر نعمت فراوان الهی هیچ است و اگر به کم بسنده کرد به آن نیز رضایت نمی‌دهند. امام باقر (علیه السلام) می‌فرماید: "سه چیز شکننده کمر است: مردی که عمل خود را کثیر شمارد و گناه خود را فراموش کند، و عجب او را گرفته از عمل خود خوشنود باشد." (خوئی)

۲۷. از مورد ستایش قرار گرفتن خوشحال نشوید. چرا؟

در این خطبه آمده "إِذَا زُكِيَ أَحَدُهُمْ خَافَ مِمَّا يُقَالُ لَهُ، فَيَقُولُ: أَنَا أَعْلَمُ بِنَفْسِي مِنْ غَيْرِي وَ رَبِّي أَعْلَمُ مِنِّي بِنَفْسِي، أَلَيْسَ لَاتُواخِذْنِي بِمَا يَقُولُونَ وَ أَجْعَلْنِي أَفْضَلَ مِمَّا يَنْتُونُ وَ اغْفِرْ لِي مَا لَا يَعْلَمُونَ" هر گاه یکی از آنان ستوده شود، از آن چه به او گفته می‌شود به هراس می‌افتد و می‌گوید: من از دیگران به خود آگاه‌ترم و پروردگارم به نفس من از خود من آگاه‌تر است. خدایا، مرا به آن چه می‌گویند مگیر و مؤاخذه مکن و مرا بهتر از آن چه گمان می‌کنند قرار ده و از آن چه بر من از اعمالم نمی‌دانند بگذر.

این که این‌ها مدح دیگران را خوشایند ندارند به خاطر شناخت دقیقی است که از خود دارند. امام علی (علیه السلام) می‌فرماید:

"کسی که خود را شناخت، خدایش را شناخته." (آمدی، ۱۳۹۵ شمسی)

۲۸. در مسیر دین استوار باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "فَمِنْ عِلَامَاتِ أَحَدِهِمْ إِنْكَ تَرَى لَهُ قُوَّةً فِي دِينِهِ" و نشانه‌های هر یک از آن‌ها این است که می‌بینی در دین نیرومندند.

۲۹. خوش اخلاق و آینده نگر باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "وَ حَزْمًا فِي لَيْبِنِ" نرم خو و دور اندیش اند.

در قرآن آمده: "پیروان پیامبر) بر کافران، بسیار قوی دل وسخت؛ و با یکدیگر بسیار مشفق و مهربانند." در آیه‌ای دیگر آمده: "بگویند به او گفتنی نرم" خداوند در قرآن پیامبر را چنین مورد خطاب قرار داده: "لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا لَآتَفَضْنَا مِنْ حَرَمِكَ" اگر با غلظت و شدت بودی از گرد تو پراکنده می‌شدند. (قرآن)

۳۰. در ایمان خود به مرحله یقین برسید. چرا؟

در این خطبه آمده "وَإِيمَانًا فِي يَقِينٍ" و ایمانی که آمیخته با یقین است.

از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) آمده: "یقین همه ایمان است." (نراقی، ۱۳۸۸ شمسی) امام علی (علیه السلام) می‌فرمایند:

"فردی از شما طعم ایمان را نمی‌چشد تا اینکه علم و یقین پیدا کند که آن چه به او می‌رسد خطا نبوده و آن چه خطا بوده به او نمی‌رسد." (شبر، ۱۳۶۴ شمسی)

۳۱. به کسب علم و دانش علاقه‌مند باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "وَ حِرْصًا فِي عِلْمٍ" و علاقه‌ای شدید به کسب علم و دانش دارند.

امام صادق (علیه السلام) می‌فرمایند: "کسی که راهی را برای کسب علم برود، خداوند راهی از آن راه را به بهشت باز می‌کند."

(اسحاق) امام علی (علیه السلام) از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) نقل کردند: "زمانی که قیامت بر پا شود، خون شهداء، با قلم و دست خط دانشمندان سنجیده می‌شود و سرانجام قلم علماء بر خون شهداء تقدّم می‌یابد." (مجلسی، ۱۳۶۲ شمسی) رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در بیانی فرمودند: "فضیلت دانشمند بر عابد، مانند ماه شب چهارده بر ستارگان است." (مجلسی، ۱۳۶۲ شمسی) و نیز امام صادق (علیه السلام) فرمودند: "یک رکعت نماز دانشمند بهتر از هفتاد هزار رکعت نماز عابد است." (مجلسی، ۱۳۶۲ شمسی)

۳۲. دانشتان را با صبر و بردباری همراه بسازید. چرا؟

در این خطبه آمده "وَ عِلْمًا فِي حِلْمٍ" و علمی همراه با حلم.

امام صادق (علیه السلام) در مورد حلم و علم به عنوان بصری فرمود: "پس کسی که به تو گفت: اگر یک حرف زدی ده تا می‌شنوی،

به او بگو: اگر ده تا گفتم یکی نمی‌شنوی. و کسی که ترا دشنام داد، به او بگو اگر راست می‌گویی و صادقی در آنچه به من نسبت می‌دهی، پس از خدا می‌خواهم مرا ببخشد، و اگر کاذبی در آن چه می‌گویی، پس از خدا می‌خواهم ترا ببخشد، و کسی که به تو وعده فحش در کلام داد، پس تو او را به نصیحت و رعایت او وعده ده. پس آنچه به آن جاهلی از علماء سؤال کن، و بپرهیز از آن که سؤال کنی از آن‌ها از روی اعتراض و آزمایش، و بپرهیز از این که به رأی خود عمل کنی و احتیاط را در جمیع راه‌ها أخذ کن." (مجلسی، ۱۳۶۲ شمسی)

۳۳. حتی در حالت بی‌نیازی و غناء نیز میانه‌روی کنید. چرا؟

در این خطبه آمده "وَ قَصْدًا فِي الْغِنَاءِ" و میانه‌روی در غناء و بی‌نیازی.

قرآن کریم می‌فرماید: "اسراف کنندگان اصحاب آتش هستند." (قرآن) و در آیه‌ای دیگر آمده: "تبذیر کنندگان همواره برادر شیاطین

هستند." (قرآن) امام حسن عسکری (علیه السلام) می‌فرمایند: "برای میانه‌روی حد و مقداری است که اگر شخص زیاده بر آن کند، بخیل است." (مجلسی، ۱۳۶۲ شمسی) و از امام علی (علیه السلام) آمده است که: "اسراف موضع تقلیل و فرود و کاستی، و میانه‌روی موضع و موجب ازدیاد است." (مجلسی، ۱۳۶۲ شمسی)

۳۴. هنگام عبادت متواضع باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "وَ خُشُوعًا فِي عِبَادَةٍ" و خشوع و تواضعی در عبادت.

از رسول اکرم (صلوات الله علیه و آله) پرسیده شد: "خشوع چیست؟" فرمودند: "فروتنی در نماز و این‌که بنده با تمام قلب خود به سوی پروردگار عز و جل روی آورد." (حسین) در تفسیر مجمع البیان آمده: "مؤمنین خاضع، متواضع و ذلیلند، چشم‌های خود را از مواضع سجده خود بر نمی‌دارند و توجه به راست و چپ خود ندارند." (خوئی) امام علی (علیه السلام) می‌فرمایند: "بر تو باد به تواضع، چرا که تواضع از بزرگ‌ترین عبادات است." (مجلسی، ۱۳۶۲ شمسی)

۳۵. حتی در شرایط تنگدستی هم آراستگی را حفظ کنید. چرا؟

در این خطبه آمده "و تَجَمَّلًا فِي فَاqَهُ" و جمالی در حالت فقر و تنگ دستی.

خداوند در قرآن درباره اصحاب صفه چنین می‌فرماید: "از فرط عفاف چنان احوالشان بر مردم متشبه شود که هر کس بر حال آنان آگاه نباشد آن‌ها را غنی و بی‌نیاز می‌پندارد، اما آنان را از سیمایشان می‌شناسی، هرگز با اصرار چیزی از مردم نمی‌خواهند." (قرآن)

۳۶. در سختی‌ها و مشکلات صبور باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "و صَبْرًا فِي شِدَّةٍ" و صبر کردنی در سختی و شدت.

۳۷. همواره دنبال مال حلال باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "و طَلَبًا فِي حَلَالٍ" و طلب کردن مال حلال را.

قرآن کریم می‌فرماید: "بخورید حلال و طیب از آن چه در زمین است." (قرآن) پیامبر اکرم (صلوات الله علیه) می‌فرمایند: "عبادت هفتاد جزء دارد و افضل آن طلب روزی حلال است." (قمی، ۱۳۷۴ شمسی) پیامبر (صلی الله علیه و آله) می‌فرمایند: "کسی که چهل روز روزی حلال بخورد، خداوند قلب او را نورانی می‌گرداند." (قمی، ۱۳۷۴ شمسی)

۳۸. در مسیر هدایت و حق دچار افسردگی و خستگی نشوید. چرا؟

در این خطبه آمده "و نِشَاطًا فِي هُدًى" و نشاط در مسیر هدایت و حق.

۳۹. از حرص و طمع دوری کنید. چرا؟

در این خطبه آمده "و تَحَرُّجًا عَنْ طَمَعٍ" و دوری و اجتناب از طمع.

امام علی (علیه السلام) می‌فرمایند: "بیش‌ترین زمین خوردن عقل‌ها زیر برق‌های طمع هاست." (قمی، ۱۳۷۴ شمسی) و "ثمره و میوه طمع، ذلت در دنیا و شقاوت در آخرت است." (قمی، ۱۳۷۴ شمسی)

۴۰. با آنکه تلاش می‌کنید اعمال صالح انجام دهید نگران عاقبت خویش باشید. چرا؟

در این خطبه آمده "يَعْمَلُ الْأَعْمَالُ الصَّالِحَةَ وَ هُوَ عَلَى وَجَلٍ" او اعمال صالح انجام می‌دهد در حالی که خائف و ترس‌ناک است.

چون پذیرش اعمال صالح به دست خداوند متعال است، شخص متقی خوف دارد که مبدا او نپذیرند. قرآن کریم می‌فرماید: "کسانی که اعمال صالح انجام می‌دهند و قلوب آن‌ها خائف است." (قرآن) شخصی از امام صادق (علیه السلام) می‌پرسد: "چه چیزی در وصیت لقمان بود؟" امام فرمودند: "امور عجیبه‌ای، و عجیب‌تر از همه این‌که، به فرزندش گفت: بترس از خدای عز و جل، ترسی که اگر نیکی انس و جن را آورده باشی، عذابت کند و امید به خدا داشته باش، امیدی که اگر گناهان انس و جن را آورده باشی، ترا رحم کند." (جمعه، ۱۴۱۵ قمری)

نحوه دسته‌بندی پرسش‌ها

گروه ۱: تقوا و پرهیزکاری (کنترل نگاه، زبان، رفتار و پرهیز از حرام)

۱. سعی میکنم به نیکی سخن بگویم.

۳. در راه رفتن جلوی مردم دچار تکبر و غرور نمیشوم.
۴. به آنچه خداوند حرام کرده نگاه نمیکنم.
۱۲. در غذا خوردن زیاده روی نمیکنم.
۱۴. عفت و پاکدامنی را رعایت میکنم.
۲۳. تلاش میکنم نیکوکار و خودنگهدار باشم.
۲۴. از خداوند میترسم و به همین دلیل در همه امور به خصوص غذا خوردن محتاط هستم.
۳۷. همواره دنبال مال حلال هستم.
۳۹. از حرص و طمع دوری میکنم.

گروه ۲: ارتباط با خدا و عبادات (نماز، قرآن، دعا، شب زنده‌داری)

۸. هیچ چیز را بزرگتر از خداوند نمیدانم.
۱۷. شب‌ها عبادت میکنم و قرآن تلاوت میکنم.
۱۸. در هنگام مشکلات به قرآن متوسل میشوم.
۱۹. آیات قرآن بر من اثر میکنند و من را به فکر و امیدارند.
۲۰. به رکوع و سجود نماز علاقه‌مند هستم.
۲۱. دعا میکنم به عذاب گرفتار نشوم.
۳۴. هنگام عبادت متواضع هستم.

گروه ۳: نگرش به دنیا و آخرت (زهد، دوری از دنیا، یاد مرگ، شوق بهشت)

۲. برای پوشش خود بیش از حد معمول هزینه نمیکنم.
۷. از مرگ نمیترسم و مشتاق ملاقات با پروردگار هستم.
۹. در وجود بهشت و جهنم نه در ذهن و نه در عمل شک نمیکنم.
۱۳. نیازهای فراوانی ندارم.
۱۶. احساس میکنم که اسیر دنیا نیستم.
۲۵. کمتر نگران ظاهر هستم و بیشتر به امور معنوی فکر میکنم.

گروه ۴: صبر، استقامت و پایداری در دین

۶. در مشکلات و سختی‌ها خود را نمیبازم و همچون مواقع عادی هستم.
۱۵. به شوق رسیدن به بهشت، در همه حال صبر و استقامت میورزم.
۲۸. در مسیر دین استوار هستم.
۳۶. در سختی‌ها و مشکلات صبور هستم.

۳۸. در مسیر هدایت و حق دچار افسردگی و خستگی نشده‌ام.

گروه ۵: علم، دانش و رشد معنوی (دنبال علم بودن، استفاده از دانش، یقین)

۵. تنها به مطلب علمی گوش میدهم که برایم سودمند باشد.

۲۲. دنبال علم هستم.

۳۰. در ایمان خود به مرحله یقین رسیده‌ام.

۳۱. به شدت به کسب علم و دانش علاقه‌مندم.

۳۲. دانشم را با صبر و بردباری همراه ساخت‌هام.

گروه ۶: اخلاق اجتماعی، تواضع و رضایت از خود

۱۰. در دل حزن و اندوه دارم.

۱۱. مردم از شر من در امان هستند.

۲۶. از اعمال خود احساس رضایت نمیکنم و فکر نمیکنم که برای رسیدن به رضایت خداوند کافی باشند.

۲۷. از مورد ستایش قرار گرفتن بدم می‌آید.

۲۹. خوش اخلاق و آینده نگر هستم.

۳۳. حتی در حالت بی‌نیازی و غناء نیز میانه‌روی میکنم.

۳۵. حتی در شرایط تنگدستی هم آراستگی را حفظ میکنم.

۴۰. با آنکه تلاش میکنم اعمال صالح انجام دهم نگران عاقبت خویشم.

References

- The Holy Qur'an.
Ali, I. (n.d.). Nahj al-Balagha [Peak of Eloquence].
Amadi. (2016). Ghurar al-Hikam. Dar al-Hadith Cultural Institute.
Eshaq, M. B. (n.d.). Al-Kafi. Dar al-Hadith.
Hasan, H. A. (1993/1414 AH). Wasa'il al-Shi'a [The Means of Shi'a]. Ahl al-Bayt Institute.
Hussein, N. M. (n.d.). Mustadrak al-Wasa'il [Supplement to Wasa'il]. Ahl al-Bayt Institute.
Jafari, M. A. (2001). Sharh Nahj al-Balagha [Commentary on Nahj al-Balagha]. Islamic Culture Publishing Office.
Jom'eh, A. A. (1994/1415 AH). Tafsir Nur al-Thaqalayn [Exegesis of the Two Weights]. Esma'ilian.
Karajaki. (1995). Kanz al-'Ummal [Treasure of the Workers]. Dar al-Hadith Cultural Institute.
Khu'i. (n.d.). Sharh Nahj al-Balagha [Commentary on Nahj al-Balagha].
Mahbubi, R. (2015). Developing a (local) scale for measuring religiosity. Management in Islamic University.
Majlisi, M. B. (1983). Bihar al-Anwar [Seas of Lights]. Dar al-Kutub al-Islamiya.
Mu'tazili, A. A. (n.d.). Sharh Nahj al-Balagha [Commentary on Nahj al-Balagha].
Naraq, M. M. (2009). Jami' al-Sa'adat [The Collector of Felicities]. Al-A'jami Institute for Publications.
Qummi, S. A. (1995). Safinat al-Bihar [Ship of the Seas]. Astan Quds Razavi.
Shubbar, S. A. (1985). Akhlaq [Ethics]. Institute for Publishing Ruh.